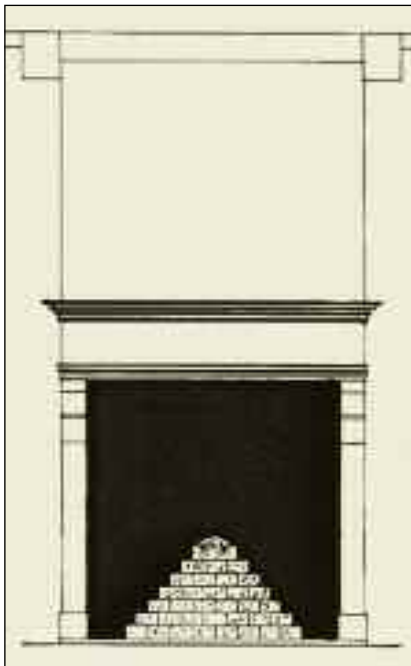


Haardstenen als vulmateriaal

In de zomer van 2009 werd een aantal haardstenen aangetroffen tijdens de herbouw van het pand Hof 29 op de hoek van de Peperstraat, een object van Stadsherstel Amersfoort. Deze karakteristieke onderdelen van een 16de-eeuwse stookplaats bleken als vulmateriaal te zijn verwerkt in de rechter zijgevel. Wat is erop te zien?

door **COR VAN DEN BRABER**

De tekening laat zien hoe de onderboezem van een schouw in een voornaam stenen huis was voorzien van een piramide van stenen. Het was gebakken materiaal en min of meer vuurvast, met een reliëf aan de zichtzijde. De voorstellingen waren in de regel bijbels of droegen wapens, koppen in medaillons of waren voorzien van arabesken.



De top van de piramide kreeg een deksteen met een fronton. In een later stadium zouden de stenen ook geometrische motieven krijgen, met bijvoorbeeld doorlopende ruiten die meer uitgingen van het vlak als geheel.

PRODUCTIE

De oudste haardstenen zijn 15de-eeuws en werden in de omgeving van Luik gebakken. In de volgende eeuw werd Antwerpen een

belangrijk centrum. Na de Spaanse inname van die stad in 1585 waren het ook Holland en Utrecht waar deze bedrijfstak werd uitgeoefend.

Haardstenen hebben een grootte van ongeveer 10 x 15 en een dikte van 5 cm. Naar achteren zijn ze een weinig 'arm' gehouden zodat ze als het ware 'koud tegen elkaar' konden worden aangebracht. Storende voegen tussen de stenen werden hierdoor vermeden.

De bodem van de vormbak was van hout waarin een tegengesteld reliëf was gesneden. Om de scherpe vormen goed te kunnen vullen moet de roodbakkende klei soepel en homogeen zijn geweest. De haardstenen dragen voor het merendeel de stijlkenmerken van de renaissance. De invoering van de gegoten ijzeren haardplaat betekende in de 17de eeuw het einde van de haardstenen.

De aan de Hof tevoorschijn gekomen stenen dateren uit het midden van de 16de eeuw. Ze hebben een bijzonder fijne tekening, in vier verschillende uitvoeringen. Twee daarvan betreffen het Oude Testament, één toont een heilige en de vierde draagt de kop van een gekroonde jongeling.

JUDIT

De eerste steen heeft het optreden van Judit en de dood van Holofernes als voorstelling. Holofernes was een generaal van Nebukadnessar. Hij belegerde met een overmacht de joodse stad Betulia. Toen de nood op zijn hoogst was zorgde de wijze Judit voor de oplossing. In gezelschap van een bediende begaf zij zich naar het kamp van Holofernes. Na enkele dagen raakte zij met de gene-

raal op vertrouwelijke voet en liet doorschemeren wel te willen ingaan op zijn avances. Na een maaltijd met veel drank stuurde Holofernes de wachten weg en viel hij in een diepe slaap. Dat was voor Judit het moment om zijn tent binnen te gaan en hem met zijn eigen zwaard het hoofd af te slaan.



De haardsteen toont het beeld van een leger tent met bomen ter weerszijden. Het voorkleed is opengeslagen en links is de brits van Holofernes te zien. Hijzelf heeft zijn hoofd al verloren, dat achteloos tegen een paal terzijde ligt. Rechts in de tent staat Judit, met het zwaard nog in haar linkerhand. Dat de figuur rechts Judit verbeeldt, is op te maken uit andere en bijna gelijke voorstellingen elders. Links van de middenpaal houdt een gediensstige zich gereed om de gedode Holofernes mee te helpen afvoeren.

BATSEBA

De tweede steen is minder duidelijk, maar toont een zich badende Batseba. Zij was de vrouw van Uria, een officier in het leger van David. Uria was voor de koning op veldtocht en ver van huis. Vanaf het platte dak van zijn paleis zag de koning de mooie vrouw en hoorde hij dat zij getrouwd was



met één van zijn officieren. Niettemin nodigde hij haar uit voor een maaltijd. Daarna deelde hij zijn bed met haar. De resultaten bleven niet uit en David zag zich genoodzaakt een streek uit te halen. Uria werd op het slagveld in de voorste gelederen geplaatst en sneuvelde. Daarna liet de koning Batsaba bij zich intrekken. Volgens een sombere voorspelling zou hun kind na zeven dagen sterven. Dat gebeurde inderdaad.



Op de haardsteen is aan de linkerkant met enige moeite een fontein te zien, met bomen op de achtergrond. Rechts een schaars geklede Batsaba, zittend op een bankje. De dienaar in het midden brengt haar de uitnodiging over, mogelijk voorzien van een geschenk. Ook hier waren het andere en duidelijker stenen die hielpen de voorstelling te lezen.

HUBERTUS

De derde steen brengt de geschiedenis van Sint Hubertus in beeld. Hubertus van Luik was de zoon van een hertog. Hij ging op Goede Vrijdag van het jaar 678 op jacht. In het bos trof hij een hert met een kruis tussen de takken van zijn gewei. Hij was van deze ontmoeting zó onder de indruk dat hij zich prompt bekeerde tot het geloof. Later werd hij zelfs bisschop van Tongeren-Maastricht. Hij heeft verschillende wonderen op zijn naam staan en in 743 volgde zijn heiligverklaring. Sint Hubertus is de schutspatroon van ondermeer de jagers.

De haardsteen toont ongeveer in het midden de heilige. Hij bidt geknielend en is voorzien van een aureool. Tegenover hem in het bos staat het hert met het kruis boven zijn kop. Het paard wacht aan de linkerkant van de voorstelling. Onderaan zijn springende jachthonden te zien.

JONGEMAN

De vierde steen draagt de kop van een jongeman(?). Hij heeft een kroon op het hoofd die voorzien is van punten en parels. Dóór de kroon heen is zijn haar zichtbaar. Arabesken omlijsten het geheel. Zoals hier-

voor al werd opgemerkt, behoren ook mannen- en vrouwenkoppen tot de gangbare afbeeldingen op haardstenen. Bekend zijn de portretten van Karel V, vaak voorzien van zijn wapen, zijn devies of een jaarcijfer.



De kop van de jongeling geeft vooralsnog geen uitsluitel over zijn achtergrond of zijn naam. Wellicht bevinden zich onder de lezers van deze *Kroniek* mensen die hierover meer weten. De schrijver van dit artikel houdt zich dan ook aanbevolen voor reacties.

LITERATUUR

- H. Lagers: *Hertsteen en cronement* (2006).
- S. van der Linden, *De heiligen* (1999).

Cor van den Braber was hoofd Monumentenzorg Amersfoort.